

вже потім сприймаються правом. Але, згодом, вони набувають самостійних ознак. На зміну схожості на рівні вищих духовних цінностей приходять своєрідність та самостійність внаслідок впровадження на більш низьких рівнях норм, принципів, відносин. Слід врахувати й те, що мораль має два рівні свого існування: один – регулятивний, а інший – рівень духовних ідеалів. На регулятивному рівні право й мораль співіснують як суверенні, рівновеликі феномени. Духовною ж суттю моралі є формулювання вищих категорій світу, а також надання максимального духовного статусу тим чи іншим явищам зовнішнього світу. Право в цьому сенсі зумовлюється мораллю, її вищими ідеалами та цінностями.

Соціально-трансформаційні процеси, низка реформ, зокрема й в правовій сфері, актуалізують проблему формування правової системи й норм права на основі морального потенціалу суспільства. Це вимагає глибокої та всебічної розробки, комплексного аналізу демократичних основ, послідовної гуманістично-моральної спрямованості законодавства. Необхідно прийняти такі закони, які б передбачали ліквідацію актів усіх рівнів, що порушують права людини. Найважливішим результатом правового виховання повинно стати розширення участі громадян в політиці та управлінні, усвідомлення ними, що їх особиста позиція впливає на прийняття рішень, а це формує відповідне ставлення як до діючого права, так і до новостворюваних норм.

Література

1. Карась А. Г. Співвідношення понять «цінність права» і «правова культура» / А. Г. Карась // *Держава і право*. – 2011. – Вип. 52. – С. 80–86.
2. Оніщенко Н. М. Аксиосфера сучасної держави та сприйняття права в суспільстві: проблеми теорії / Н. М. Оніщенко // *Проблеми філософії права*. Том VI-VII. – Київ-Чернівці: Рута, 2008-2009. – С. 42–49.
3. Черних Є. М. Цінність об'єктивного і суб'єктивного права / Є. М. Черних // *Держава і право*. – Випуск 29. – 2005. – С. 89–95.

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПІДГРУНТЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Жданенко С. Б.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

В історії сформульовано багато ідей, в яких відзеркалено споконвічне прагнення людства побудувати досконале суспільство. Досить згадати концепцію ідеальної держави Платона, "Місто Сонця" Мора, теорію комунізму, концепцію правової держави та інші ідеї. Однією з таких ідей є й концепція прав людини. Розробляючи ту чи іншу концепцію, її "батьки" керувалися найблагороднішими, найшляхетнішими мотивами, благими намірами – просвітництва та врятування людського світу. Безумовно ці ідеї є прогресивними, розрахованими на вдосконалення будь-якого соціального простору, наближення його до зразкового стану, тому певною мірою універсальними. Словосполучення "права людини" увійшло в мовний лексикон міжнародної спільноти лише після Другої світової війни, ознаменувавши народження сучасної концепції прав людини, що прийшла на зміну доктрині природного права. Головним чинником формування зазначеної концепції було становлення нового міжнародного правопорядку, запровадженого ООН: саме з діяльністю цієї організації пов'язується розробка документів, які згодом утворили фундамент міжнародної нормативної системи прав людини. Сьогодні права людини знайшли своє закріплення в конституціях усіх демократичних країн, ідеї про права людини розповсюдилися і в інших країнах. Інститут прав людини став своєрідним виміром демократичності, цивілізованості, прогресивності держави та можливості міжнародного співробітництва з ним. Чинна Конституція України, однією з визначних ознак якої є її гуманістична спрямованість, присвятила закріпленню прав людини майже третину статей, сформульованих на рівні міжнародних стандартів.

Принципово важливим є визнання людини найважливішою соціальною цінністю. Це філософське положення має значний практичний резонанс, насамперед, вразі конкуренції цінностей. Воно дає відповідну орієнтацію державі при вирішенні ціннісних колізій: не існує такої цінності, заради якої можна було б пожертвувати людиною.

Права людини за своєю суттю це трансцендентальні права, і в цьому сенсі (і тільки в цьому) ідея прав людини може і повинна розглядатися як ідея універсальна, що трансцендує просторово-часові виміри людської історії та культури.

Концепція прав людини сформувалась під впливом багатьох духовних факторів, таких як релігія, філософія, мораль, культура в цілому. Основним чинником формування правової культури є релігія, оскільки саме релігійні норми тривалий час визначали суспільну мораль, традиції, які формалізувались в праві. Усі ці чинники визначали особливості партикулярної культури. Тому особливості втілення концепції прав людини правомірно розглядати саме відповідно до домінуючої релігії.

Найбільш адекватним релігійним підґрунтям для ідеї прав людини виявилось християнство. Саме з християнства в ідеї прав людини залучено концепцію особистості. Ця релігія розглядає людину універсальною та неповторною особистістю, наділеною абсолютними і невід'ємними чеснотами, створеною за образом та подобою Бога. Такий образ співзвучний з природно-правовою концепцією прав і свобод людини, яка постулює існування невід'ємних, невідчужуваних прав і свобод людини за фактом народження. Основоположним принципом концепції прав і свобод особистості є гідність людини, що також притаманне й християнським догматам. Суттєве значення для концепції прав людини мало також християнське положення про рівність усіх перед Богом і для Бога, про відповідальність людини за свою долю ті збереження своєї душі. Ці релігійно-світоглядні уявлення відобразились у багатьох етико-філософських концепціях. Досить згадати таких мислителів як Спіноза, Локк, Кант, Сковорода, Соловйов та інших.

Християнська релігія явилася основою для формування багатьох принципів та уявлень про права людини. Сьогодні позиції релігії в суспільному житті не такі могутні, як раніше. Можливо, це стало причиною того, що права людини претендують на позицію універсальної цінності, причому, якщо релігії відрізняються в різних країнах, то концепція прав людини у своєму незмінному вигляді має на меті об'єднати світ й стати абсолютною ідеєю. Таким чином, права людини претендують на ще більше, ніж релігія панування. Знаменним є те, що процес затвердження й визнання концепції прав людини став йти особливо активно в той момент, коли церкву відокремили від держави. Таким чином права людини деякою мірою зайняли місце релігії в забезпеченні світопорядку, трансформувалися в "сучасну релігію".

Незважаючи на те, що ідея прав людини виходить з визнання усіх людей рівними, таке постулювання притаманне західному образу мислення. В сучасному політичному дискурсі проблема прав людини є дуже поширеною, навіть безумовно визнаною цінністю.

Генеza прав і свобод людини полягає в прогресі рівності людей як юридично вільних особистостей. В основі сучасних концепцій про права людини і громадянина, про правовий статус особистості, про панування права, верховенство закону, про громадянське суспільство лежать уявлення про природжені й невідчужувані права людини.

С правової точки зору права людини розглядаються як сукупність можливостей людини щодо здійснення своєї свободи. Вони нормативно формують ті умови й способи життєдіяльності людей, що є об'єктивно необхідними для забезпечення нормального функціонування індивіда, суспільства і держави. Такі права, як право на життя, на гідність, недоторканність особистості, свободу совісті, думок, автономію особистого життя, право на участь у політичних процесах та інші, є необхідними умовами розбудовами життя людини у цивілізованому суспільстві та мають бути безумовно визнані й забезпечені державою, держава не може не визнавати основні права людини. Визнання державою прав людини здійснюється шляхом їхнього законодавчого формулювання. Права людини, не закріплені в позитивному праві заважають здійснення державою функції їх охорони й захисту.

Правовий вимір прав людини фіксується, на сам перед, у сучасному каталозі, що закріплений у міжнародно-правових документах, і має два аспекти: індивідуальний і соціальний. В індивідуальному плані вони надають людині можливості реалізувати себе як особистості, виражаючи життєво важливі інтереси й потреби, без яких людина не може сформуватись як унікальна особистість. Якщо людину позбавити права на життя, свободу світогляду, безпеку, розвиток, повагу людської гідності, недоторканність особистого життя, права на участь у вирішенні суспільних питань, власність, або ж права опиратися насильству й несправедливості, то людська особистість просто зникне. При цьому особливістю правового підходу є те, що, хоча ці права й визнаються такими, що належать людині від народження, тобто є природними, мають невідчужений характер, юридичного значення вони набувають завдяки їхньому закріпленню в Конституції. Як відомо норми Конституції є нормами прямої дії, тому для забезпечення прав людини особливе значення має саме перелік, або каталог основних прав людини. На думку багатьох дослідників основні права людини слід ототожнювати саме з конституційними правами. В такий спосіб держава їх визнає, захищає і забезпечує. У вітчизняному конституційному праві інститут прав і свобод людини і громадянина є генеральним правовим інститутом. В юридичній площині, таким чином, права людини виглядають як похідні від волі держави.

Психологічно юридичний суб'єкт сприймає права людини як такі, що належать йому, тобто суб'єктивні, стосовно, насамперед, себе, егоїстично. Права людини асоціюються з "моїми" правами, посягання на які недопустиме з боку будь-кого. Юридичною мовою вони називаються абсолютними правами. А вже потім юридичний суб'єкт "пригадує", що такими ж правами володіє й інший. Інакше кажучи, юридичне мислення спирається на парадигму суб'єктивності.

Соціальний аспект прав людини розкривається через функції даного інституту – регулятивну й аксіологічну. Як зазначав М. Бердяєв, "права людини є основою людського існування і співіснування". Вони органічно вплетені в суспільні відносини, є нормативною формою взаємодії людей, впорядкування їхніх зв'язків, координації їхніх вчинків й діяльності. Права людини розцінюються як найважливіша загальнолюдська цінність, той гуманістичний суспільно-політичний ідеал, до досягнення якого сьогодні прагнуть усі цивілізовані країни. Тому у сучасних історичних умовах права людини виконують роль головного критерію гуманності й демократичності політичного режиму держави. Крім того саме права людини розглядаються як стандарти, завдяки яким критично оцінюються закони й діяльність виконавчої влади.

Філософський погляд на права людини відрізняється не лише глибиною сутнісного сприйняття даного феномену, але зміною парадигми. При цьому слід згадати, що права людини мають конкретно-історичний характер, і не лише за змістом. Чи можна було говорити про права людини, наприклад, за часи рабовласництва? Напевно, що ні. Незважаючи на давність виникнення самої ідеї прав людини, істинний сенс вони набувають лише на основі принципів демократії свободи, справедливості, рівності, визнання самоцінності людини. Концепція прав людини ґрунтується на визнанні кожної людини вільною і рівною, інакше кажучи на визнанні гідності кожної людини. Доти, поки в історичній свідомості не виникла ідея рівноцінності всіх людей, ідеї свободи й гуманізму, про права людини можна говорити хіба що умовно.

І сьогодні дискурс прав людини можливий за умови визнання їх з боку інших. Потреба у визнанні обумовлена подвійною природою людини, яка з одного боку є істотою тілесною, з іншого – вільним суб'єктом. За Гегелем, визнання є особливим станом самосвідомості, коли носій останньої співвідносить себе з іншим суб'єктом, намагаючись показати себе у якості вільної самості.

Російський філософ права І. Ільїн також наполягав на тому, що правовідносини покояться на взаємному визнанні людей. Він підкреслював, що саме живе відношення між людьми робить право можливим, а в актах визнання здійснюється конституювання людини як правоздатного суб'єкта. За Рікбором визнання, або взаємне визнання, людей є такий тип

взаємовідносин, коли люди не намагаються пристосувати один одного до своїх цілей та потреб. Це є відносинами рівних партнерів, які уважно відносяться до відмінностей іншого. Саме таке визнання здатне стати основою для здійснення рівних прав. Права людини пов'язані з універсальними людськими обов'язками, а саме обов'язками визнавати права інших людей.

Людина не є самодостатньою, вона потребує інших людей, живе не лише для себе, але й задля інших, здатна встановлювати порядок у взаємовідносинах з ними. Цей порядок ґрунтується на визнанні прав іншого, тому філософський погляд на права людини акцентує врахування присутності "Іншого" в моєму екзистенційному просторі. Методологічним підґрунтям такого підходу є парадигма інтерсуб'єктивності. Якщо суб'єктивність – це позиція "Я", що керується внутрішніми мотивами і здатний протистояти будь-яким зовнішнім впливам, то позиція інтерсуб'єктивності – це позиція врахування Іншого "Я". Права людини існують в свідомості суб'єкта права у його спрямованості на іншого суб'єкта. В такий спосіб права людини і за походженням, й за змістом мають інтерсуб'єктивний характер, тобто вони виявляються як зв'язок двох рівноправних суб'єктів. При цьому "Інший" не є "близьким", "своїм", а скоріше "далеким", "чужим", який сприймається з позиції "мінімальної антропології", тобто безвідносно до його особистих якостей й чеснот, будь-хто. Людина визнає Іншого тим, ким сам хотів бути визнаним, тобто вільною людиною, особистістю.

В сучасному світі, що глобалізується, самі права людини стають культовим феноменом, стосовно якого дещо втрачається здоровий глузд. Абсолютизація їхньої цінності призводить до того, що права людини набувають перетвореного характеру, починаючи "жити" своїм власним життям. Це полягає в тому, що права людини розглядаються як найвища цінність, на відмінність від того, що складає саме це право: життя, свобода. Скоріше за все права людини виконують свою роль одним своїм існуванням, ніж буквальним виконанням, вказуючи на гуманістичний напрямок розвитку мирової політики. І це в кращому випадку. У гіршому – гасло для спекулятивного його використання, коли красивими словами прикривають банальну боротьбу переділ сфер впливу.

В сучасному світі західна цивілізація не лише займає домінуюче положення в економіці й політиці, але й претендує на світове світоглядне панування. Проголошення прав людини західною правовою культурою в якості універсальних норм і фундаментальної цінності у всьому світі незалежно від національно-культурних особливостей та розрізень правових систем дозволяє зробити такий висновок. Однак наскільки в дійсності ідея прав людини є універсальною?

Зокрема, для приладнання мусульманського суспільства до сучасного життя необхідно використовувати засоби, що знаходяться за межами ісламу, але не суперечать йому. В цілому ісламський підхід до прав людини дуже сильно відрізняється від західного розуміння. З іншого боку, може здатися, що в основі такого стійкого опору щодо прийняття західних цінностей східними країнами лежить "культурний релятивізм" і грубе порушення прав людини. Зовсім навпаки, з точки зору політики мусульманські країни зацікавлені в зрозумілому поясненні неможливості застосування міжнародних стандартів з прав людини.

Безумовно, в мусульманських країнах існують проблеми в галузі прав людини, однак деякі проблеми з забезпеченням та захистом прав особистості не є вирішеними й в західних країнах. Необхідно не просто слідувати загальноствановленим нормам, але й враховувати культурні та історичні особливості й розрізнення. Зважаючи на той факт, що мусульмани складають значну частину населення планети, не враховувати їхнього підходу до прав людини під час розробки загальних стандартів означало б дискримінацію на релігійному підґрунті народів, що сповідують іслам.

Важливим питанням щодо проблематики прав людини та їх універсальності є певне протиріччя між принципом суверенітету народу й правами людини. Різні політичні теорії по-різному намагались зняти це протиріччя. В межах республіканізму перевага віддається публічній автономії громадян перед неполітичними свободами приватних осіб. Лібералізм

навпаки постулює перевагу прав людини перед народною волею, побоюючись тиранії більшості.

Загальнолюдські цінності тепер мають характер принципів, що сформульовані на рівні високого ступеня узагальнення. Природно, що вони є абстрактними, а іноді й декларативними. Як філософські за своєю природою й суттю, вони важко піддаються формалізації з боку правових, а точніше юридичних норм, потребують додаткового тлумачення та розвитку для того, щоб їхнє застосування було б забезпечено юридичними засобами.

ФІЛОСОФІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.

Конотопенко О. П., Лапшин С. А.

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця*

Глобалізаційні явища нині охоплюють найважливіші процеси суспільного життя всього людства. Україна як безпосередній учасник глобалізаційних процесів для свого успішного розвитку прагне зайняти чільне місце в новітній системі міжнародних відносин з урахуванням тих змін, що відбуваються в системах публічного адміністрування інших високорозвинутих країнах. Тому визначальним є подальший розвиток нашої держави через закріплення в Конституції України цивілізаційного вибору, європейської ідентичності Українського народу та незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Однією з центральних проблем сучасної Філософії управління є вивчення процесів глобалізації та їх впливу на діяльність органів влади різних рівнів. Ця проблема має неабияку значущість у зв'язку з тими геополітичними, економічними та соціально-політичними змінами, які відбулися у світі за останні два десятиліття. Масштаби цих змін великі і значні. Саме тому виникає необхідність у цілісному теоретичному розгляді питань, пов'язаних із глобальними процесами сучасності та їх наслідками для країн, які трансформуються, до яких належить й Україна. Практично всі автори, які викладали хоч би короткі тези по будь-якому з аспектів різноманітних і різноспрямованих сучасних процесів глобалізації, обов'язково торкаються ролі і функцій держави, що змінюються у зв'язку з цим, відтак і публічного управління. Це, напевно, єдина тема, що привертає увагу як прибічників, так і супротивників глобалізації. Думки дослідників розходяться: від повної переконаності в поступовому відмиранні держави як інституту до не менш повної переконаності в тому, що вплив національних держав тільки зростатиме.

Сучасні тренди вдосконалення публічного управління орієнтовані на підвищення його ефективності та гнучкості у відповідь на нові виклики, що виникають унаслідок глобалізації, децентралізації і менеджеріалізації. Процес модернізації супроводжується спробами концептуального осмислення змін, що відбуваються, бажанням методологічно обґрунтувати дії реформаторів. Як показує практика, здійснення адміністративних реформ у різних країнах, різноманітність реальних сценаріїв дій урядів зводиться до трьох основних моделей, що задають концептуальні орієнтири перетворень: раціонально-бюрократична модель, модель державного менеджменту і мережева модель управління.

Мінливість зовнішнього середовища під впливом глобальних процесів ускладнює одночасне вирішення завдань реагування на поточні події і виклики та структурування національної стратегії, що дає змогу підтримувати стратегічне бачення, сформулювати цінності, докладно описати завдання національного розвитку. Успішне вирішення зазначеного завдання пов'язано з розв'язанням п'яти ключових проблем: формуванням налагодженого процесу прийняття політичних рішень, забезпеченням відкритого і прозорого